

RELIGIA W KULTURACH AZJI

TRADYCJA
DIALOG
TRANSFORMACJE

REDAKCJA

KAMILA JUNIK • MACIEJ PLETNIA

RELIGIA W KULTURACH AZJI

**TRADYCJA
DIALOG
TRANSFORMACJE**

RELIGIA W KULTURACH AZJI

TRADYCJA
DIALOG
TRANSFORMACJE

REDAKCJA

KAMIŁA JUNIK • MACIEJ PLETNIA

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

KRAKÓW 2025

Kamila Junik
Uniwersytet Jagielloński
ID 0000-0003-3181-1271
✉ kamila.junik@uj.edu.pl

Maciej Pletnia
Uniwersytet Jagielloński
ID 0000-0003-3570-1360
✉ maciej.pletnia@uj.edu.pl

© Copyright by Księgarnia Akademicka and individual authors, 2025

Recenzent: dr hab. Halina Marlewicz, prof. UJ
Opracowanie redakcyjne: Katarzyna Więckowska
Projekt okładki: Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8368-404-8 (druk)
ISBN 978-83-8368-405-5 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383684055>

Na okładce wykorzystano *An Indian mandala* (ind. gouache, XIX w.), Wellcome Collection, licencja Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0), Wikimedia Commons

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków Instytutu Bliskiego i Dalekiego Wschodu

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

Przedmowa	7
Karolina Rak , Historia islamu kreślona japońską kreską	13
Joanna M. Guzik , Japonia jako ostoja dla wyznawców judaizmu do 1941 roku	25
Kamila Junik , Boginie protestu. Religijne konteksty w kampaniach na rzecz praw kobiet w Indiach	37
Paweł Dybała , Święta fikcyjna wojna. Inspiracje historyczne w przedstawieniu konfliktów religijnych w mandze <i>Berserk</i>	57
Joanna Puchalska , <i>Katana</i> jako święty oręż. Związki religii z <i>nihontō</i> i ich zobrazowanie w kulturze popularnej.....	73
Renata Iwicka , „Och <i>tennō</i> , mój <i>tennō</i> !”. Mitologia pop-nacjonalizmu na przykładzie <i>Tennōron</i> Kobayashi Yoshinoriego	91
Agnieszka Mikrut-Żaczkiewicz , Między religią, mitologią a polityką. Chińskie seriale <i>xianxia</i> jako narzędzie <i>soft power</i> na przykładzie <i>Fangs of Fortune</i>	103
Jarosław Zapart , Autorytet guru w kulturze cyfrowego hinduizmu. Nithjananda i projekt Kailasy – „hinduskiego narodu”	119
Maciej Pletnia , Atomowy <i>kami</i> . Motywy shintoistyczne w japońskiej serii filmów o Godzilla	141
O Autorach	155

Przedmowa

Zjawisku sekularyzacji coraz częściej poświęca się uwagę w badaniach i bywa ono najczęściej kojarzone z państwami, w których przeszłości dominowały religie judeo-chrześcijańskie. Badania opublikowane przez Pew Research Center w 2025 roku, przeprowadzone w 36 państwach, w tym w Indiach, Japonii, Korei Południowej, Tunezji oraz Indonezji – ukazały, że odchodzenie od religii dotyczy również społeczeństw Azji, ze szczególnym uwzględnieniem wspomnianej Japonii, Korei Południowej, ale również Turcji. Pomijając Turcję, zmiany w społeczeństwach tradycyjnie islamskich są, póki co, nieznaczne, podobnie jak odchodzenie od hinduizmu na terenie Indii (Lesage, Starr, Miner, 2025). Nie zmienia to jednak faktu, że wspomniany proces sekularyzacji dotyczy nie tylko szeroko rozumianych społeczeństw zachodnich, lecz jest również zauważalny w innych kontekstach kulturowych.

Kolejną kwestią, którą zajmują się badacze regionu, jest sama definicja religii. Pojawia się pytanie, w jakim stopniu zasadne jest przykładanie zachodnich kategorii do definiowania zjawisk o charakterze religijnych, wywodzących się z zupełnie innego rdzenia kulturowego. Jednym z przykładów takiego dylematu jest często wspomniane w niniejszej pracy japońskie shintō, które bywa traktowane jako rdzenna religia Japonii, a jednocześnie przez samych Japończyków jest częściej postrzegane jako zbiór pewnych tradycji i rytuałów, nierzadko o świeckim charakterze (Rots, 2017). Jeśli jednak badacze uwzględnią shintō jako jeden z możliwych wyborów przy badaniu religijności populacji tego kraju, wyniki będą wskazywały, że ponad 80% Japończyków deklaruje przynależność do tej religii (Roemer, 2009).

Celem tego opracowania nie jest przyglądanie się temu, jak ludzie odchodzą od religii – choć warto o tym pamiętać – ani próba redefinicji pojęcia „religia” w kontekście międzykulturowym. Niezależnie od zachodzących procesów religia wciąż stanowi pod wieloma względami fundament tożsamości licznych narodów, a jej

związek z kulturą pozostaje niezwykle istotny. Książka *Religia w kulturze. Tradycja, dialog, transformacje* jest kompleksową analizą wzajemnych zależności między religiami a kulturami Azji, skupiającą się na złożoności i różnorodności tych relacji w kontekście historycznym, społecznym oraz filozoficznym. Zebrane teksty podejmują problematykę przenikania się tradycji religijnych z nowoczesnymi formami kultury masowej, takimi jak film, manga, komiks czy seriale, oraz badają, w jaki sposób reprezentacje te wpływają na postrzeganie religii i jej rolę w społeczeństwach azjatyckich. Autorzy, reprezentujący szeroki wachlarz dyscyplin – od religioznawstwa, przez socjologię kultury, po studia nad mediami – podejmują szczegółowe analizy przedstawień religijnych i kulturowych z różnych krajów Azji, w tym Korei, Japonii, Chin i Indii, uwzględniając zarówno historyczne, jak i współczesne konteksty kulturowe.

W książce poruszone zostały zarówno klasyczne, jak i współczesne aspekty interakcji religii i kultury w Azji. Znalazły się w niej analizy obejmujące m.in. wizerunki hinduskich bogiń w kampaniach feministycznych w Indiach, obecność wątków religijnych w hollywoodzkich filmach o Godzilli czy badanie japońskich wizerunków religijnych, takich jak: *katana* jako święty oręż czy historia islamu przedstawiana w mandze. Zawarto w niej również refleksje na temat roli Japonii jako miejsca schronienia dla wyznawców judaizmu w okresie przed II wojną światową oraz specyfiki przedstawień religijnych i ideologicznych w japońskich serialach detektywistycznych. W książce podjęto także temat religii w cyfrowych przestrzeniach kultury, na przykład postacie guru i wyznawców hinduizmu w kontekście kultury cyfrowej, oraz funkcje kultów przodków w ideologii *kokutai* i pop-nacjonalizmie w komiksach.

Autorzy stawiają pytania o dynamikę relacji między wiarą a kulturą w Azji, wskazując na zmieniające się role religii w obliczu globalizacji i procesów sekularyzacyjnych oraz podkreślając zarówno kontynuacje, jak i nowe formy ich oddziaływania w kontekście współczesnych mediów i społeczeństw. W książce zaprezentowano interdyscyplinarne podejście do omawianej tematyki, dlatego, jak już zostało wspomniane, znajdują się w niej liczne teksty badające wątki religijne w popkulturze, analizy związków pomiędzy religią a ruchami społecznymi oraz studia nad tym, jak religie odnajdują się w zetknięciu z nowymi technologiami.

Rozdział „Historia islamu kreślona japońską kreską” autorstwa Karoliny Rak koncentruje się na dynamicznych interakcjach między Japonią a światem muzułmańskim w kontekście kultury popularnej i podkreśla rolę japońskiej animacji i mangi w procesie retradycjonalizacji w krajach Zatoki Perskiej. Mimo marginalnego statusu islamu w Japonii rosnące zainteresowanie japońskich konwertytów oraz muzułmanów wzbogaca dialog międzykulturowy. Przykłady takie jak *Przygody Sindbada* i *The Journey* pokazują, w jaki sposób japońscy twórcy integrują muzułmańskie wartości w narracje atrakcyjne dla lokalnych odbiorców. W pracy

podkreślono potencjał animacji jako medium do przekazywania wartości islamskich oraz budowania mostów między kulturami, co może przyczynić się do lepszego zrozumienia islamu w społeczeństwie japońskim.

„Japonia jako ostoja dla wyznawców judaizmu do 1941 roku” Joanny Guzik to studium niewielkiej, lecz znaczącej diaspory żydowskiej w Japonii, której znaczenie wzrosło po otwarciu kraju w połowie XIX wieku. Autorka przedstawia tło historyczne migracji Żydów do Japonii oraz wysuwa hipotezę o początkowym braku świadomości Japończyków na temat odmienności tej grupy, co zmieniło się pod wpływem antysemitycznej literatury. Zwraca również uwagę na zjawisko ambiwalencji wobec Żydów, widocznej w przenikaniu się antysemityzmu i filosemityzmu, szczególnie w początkach XX wieku, gdy Japonia postrzegała Żydów jako potencjalnych sojuszników w obliczu międzynarodowej izolacji. Guzik podkreśla, że mimo pewnych stereotypów Żydzi w Japonii nie doświadczyli radykalnego antysemityzmu znanego z Europy, a ich wkład w modernizację Japonii oraz wsparcie finansowe podczas wojny rosyjsko-japońskiej przyczyniły się do ich pozytywnego postrzegania w tym kraju, który w dużej mierze pozostał odporny na antysemityczną propagandę.

W rozdziale „Boginie protestu. Religijne konteksty w kampaniach na rzecz praw kobiet w Indiach” Kamila Junik pokazuje, jak motywy religijne i symbole bogiń hinduskich, takich jak Durga i Kali, stały się narzędziem oporu w kampaniach na rzecz praw kobiet. W obliczu patriarchalnych struktur społecznych ograniczających rolę kobiet kampanie te reinterpretują tradycyjną ikonografię religijną, ukazując sprzeczności między idealizacją kobiecości a rzeczywistością życia codziennego. Junik omawia, w jaki sposób feministki drugiej fali, w kontekście liberalizacji gospodarki i wzrostu religijnego nacjonalizmu, wykorzystywały kulturowe kody i wizualne języki, aby kwestionować dominujące narracje społeczne i religijne. Analiza plakatów protestacyjnych prowadzi autorkę do wniosku, że kobiety, wykorzystując archetypy bogiń, kształtują nowy język protestu, który wprowadza do dyskursu kwestie równości płci, sprawczości i walki z przemocą, jednocześnie redefiniując pojęcie kobiecości w indyjskim społeczeństwie.

Paweł Dybała w swoim tekście „Święta fikcyjna wojna. Inspiracje historyczne w przedstawieniu konfliktów na tle religijnym w mandze *Berserk*” już we wstępie podkreśla, że konflikty będące kluczowym elementem fabuły często czerpią inspirację z rzeczywistych wydarzeń historycznych, zwłaszcza o podłożu religijnym. Autor nawiązuje do znanych zatargów, m.in. Wojny Dwóch Róż, oraz do instytucji religijnych, takich jak Święta Kuria, represjonująca innowierców, co wyraźnie nawiązuje do historycznej inkwizycji. W mandze *Berserk* autorstwa Kentarō Miury konflikt między Cesarstwem Kushanów a państwami zachodnimi ukazuje zderzenie cywilizacji i religii, w którym monoteistyczna doktryna Kurii stoi w opozycji do lokalnych wierzeń. Inwazja Kushanów, inspirowanych historycznym Imperium Kuszanów, symbolizuje złożoność interakcji między różnymi systemami wierzeń.

Miura łączy elementy fantasy z realiami historycznymi, tworząc bogaty świat, w którym religia, magia i konflikty kulturowe odgrywają kluczową rolę w kształtowaniu narracji, co czyni tę mangę interesującym studium inspiracji historycznych w literaturze popkultury.

W rozdziale „*Katana jako święty oręż. Związki religii z nihontō i ich zobrazowanie w kulturze popularnej*” Joanna Puchalska koncentruje się na katanach – mistrzowsko wykutych japońskich mieczach, które zyskały status symbolu samurajskiej kultury zarówno w Japonii, jak i w krajach Globalnej Północy. Autorka podkreśla, że chociaż *katana* i inne japońskie miecze mają swoje miejsce w popkulturze, ich wyidealizowany wizerunek nie oddaje całej prawdy o historii i różnorodności broni białej. Puchalska omawia ewolucję japońskiego oręża, jego religijne i kulturowe znaczenie oraz rytuały związane z jego kuciem, które wyrażają szacunek dla tradycji. Miecz w Japonii zyskał status dzieła sztuki i symbolu, a jego obecność w literaturze, filmach i grach wideo łączy zastosowanie praktyczne z wymiarem mistycznym. W kulturze popularnej – w anime i filmach – katany przedstawiane są jako obiekty o nadprzyrodzonej mocy, co odzwierciedla zarówno japońskie, jak i zachodnie przekonania o ich znaczeniu. W artykule podkreślona została trwałość japońskiej tradycji kowalstwa i sztuk walki, które wciąż są pielęgnowane, oraz rola katany jako nie tylko narzędzia walki, ale także symbolu kulturowego dziedzictwa i tożsamości.

Renata Iwicka w tekście „«Och *tennō*, mój *tennō*!» Mitologia pop-nacjonalizmu na przykładzie *Tennōron* Kobayashi Yoshinoriego” przedstawia, w jaki sposób autor wykorzystuje mitologię do rozważań nad wyjątkowością Japonii i jej systemem cesarskim. Kobayashi Yoshinori, znany z komiksów o tematyce ultraprawicowej, wprowadza elementy mitologiczne, aby zaakcentować sakralny charakter postaci cesarza oraz jego rolę w japońskiej historii i kulturze. Esej skupia się na przedstawieniu cesarza, w tym na zestawieniu jego roli z funkcją papieża jako władcy-kapłana, oraz na znaczeniu ceremonii związanych z weneracją regaliów cesarskich. Iwicka pokazuje, że Kobayashi interpretuje źródła historyczne i mitologiczne zgodnie z jego ideologią pop-nacjonalizmu, tworząc narrację, która łączy przeszłość i przyszłość Japonii. Autor, żonglując różnorodnymi odniesieniami i motywami, skutecznie wpisuje swoje poglądy w komiksową formę, co pozwala mu przystępnie przekazywać kontrowersyjne treści i podkreślać znaczenie cesarskiej linii w tożsamości narodowej Japonii.

Agnieszka Mikrut-Żaczekiewicz w eseju „Między religią, mitologią a polityką. Chińskie seriale *xianxia* jako narzędzie *soft power* na przykładzie *Fangs of Fortune*” omawia rosnącą rolę chińskich produkcji medialnych w kontekście globalnym, zwłaszcza w gatunku *xianxia*, który łączy elementy mitologii, taoizmu i buddyzmu. Seriale takie jak *Fangs of Fortune* nie tylko przyciągają widzów estetyką i narracją, ale także pełnią funkcję narzędzi *soft power*, promując wartości kulturowe

i tożsamość narodową. Fabuły, osadzone w historycznym kontekście, rekonstruuja klasyczną kulturę chińską, podkreślając harmonię i współpracę między ludźmi a istotami nadprzyrodzonymi. Twórcy seriali wykorzystują mitologię do edukacji i integracji społeczeństwa oraz do promowania idei współczesnej harmonii społecznej, co wpisuje się w narrację państwową o budowie sprawiedliwego i pokojowego społeczeństwa.

W rozdziale „Autorytet guru w kulturze cyfrowego hinduizmu. Nithjananda i projekt Kailasy – «hinduskiego narodu»” Jarosław Zapart opisuje fenomen Swamiego Nithjanandy jako kontrowersyjnego guru w kontekście cyfrowej religii oraz jego strategii odbudowy autorytetu po ucieczce z Indii. Nithjananda, obwołując się „najwyższym ojcem świętym hinduizmu”, wykorzystuje internet jako platformę do kreowania swojego wizerunku i legitymizowania autorytetu, co prowadzi do powstania autonomicznego projektu Kailasy. Autor omawia także sposoby używane przez Nithjanandę – hagiografię oraz rytuały online, takie jak *darśan* – do utrzymania bliskich kontaktów mimo braku fizycznej obecności. Podkreśla, że działania te wpisują się w szerszą koncepcję „trzeciej przestrzeni”, w której sfery online i offline współlistnieją, redefiniując autorytet w kontekście współczesnych praktyk religijnych. W erze cyfrowej utrzymanie autorytetu stanowi wyzwanie, dlatego Zapart pokazuje również, w jaki sposób Nithjananda wykorzystuje mitologię i religijną symbolikę, by kształtować tożsamość wspólnoty Kailasy, co rodzi pytania o znaczenie relacji guru-uczeń w cyfrowym hinduizmie.

Ostatni tekst poświęcony jest japońskiej kulturze popularnej. Maciej Pletnia w artykule „Atomowy *kami*. Motywy shintoistyczne w japońskiej serii filmów o Godzilli” bada, w jaki sposób ikona popkultury, Godzilla, odzwierciedla lęki związane z bronią atomową oraz nawiązania do japońskich wierzeń religijnych. Dzięki analizie pierwszych 15 filmów z serii Pletnia zauważa, że Godzilla, będący zarówno niszczycielską siłą, jak i obrońcą ludzkości, funkcjonuje jako *kami*, którego gniew nie jest wymierzony bezpośrednio w ludzi, lecz w tych, którzy niszczą środowisko naturalne. Autor dowodzi, że seria ukazuje relacje między ludźmi a siłami nadprzyrodzonymi w duchu shintō: poprzez rytuały i szacunek wobec przyrody, traktowanej jako byt posiadający własną wolę. Podkreśla też, że zmiany w sposobie przedstawienia Godzilli w kolejnych filmach odzwierciedlają ewolucję świadomości ekologicznej w Japonii oraz rosnące przywiązanie do natury, które jest integralną częścią shintō. W ten sposób ikona popkultury staje się przestrzenią refleksji nad współczesnymi problemami i rolą człowieka w świecie przez niego unicestwianym.

BIBLIOGRAFIA

- Lesage, K., Starr, K., Miner, W. (2025), *Around the World, Many People Are Leaving Their Childhood Religions*, Pew Research Center, doi: 10.58094/xt5h-b241.
- Rots, A. P. (2017), *Shinto, Nature and Ideology in Contemporary Japan: Making Sacred Forests*, London: Bloomsbury Publishing.
- Roemer, M. (2009), *Religious Affiliation in Contemporary Japan: Untangling the Enigma*, *Review of Religious Research*, 50(3).

Zebrane w tomie artykuły to efekt interdyscyplinarnego namysłu zarówno nad historycznymi, jak i współczesnymi formami obecności religii w przestrzeni społecznej, ze szczególnym uwzględnieniem kultury popularnej, mediów wizualnych oraz cyfrowych form religijności.

Ich Autorzy zabierają czytelnika w podróż – od shintoistycznych śladów w *Godzilli*, przez hinduistyczne boginie protestu, aż po islam i judaizm widziane z perspektywy Japonii – ukazując trwałość religijnych narracji w nowych kontekstach kulturowych.

To książka o tym, jak *sacrum* przenika codzienność, popkulturę i nowe media – żywa, zaskakująca, pełna nieoczywistych spotkań tradycji z nowoczesnością.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-404-8

9 788383 684048